

MISIR MEMLUK DEVLETİ'NİN ŞAHNÂME'SİNİN TÜRKÇE EN ESKİ ŞİİR ÇEVİRİSİ

(XV-XVI. Yüzyıl)

ANANIASZ ZAJACZKOWSKI

1

Memluk Devleti çağında Türk edebiyatı Mısır'da ve özellikle Suriye'de -XIII. yüzyılın ikinci yarısından XV. yüzyılın sonuna kadar- günümüze dek yeteri gibi incelenmemiştir ve türkologlarca el atılmamış durumdadır.

Bununla beraber, bu konuyu ilgilendiren ve bir otuz yıldır sürmekte olan araştırmalarım derinleştikçe, şuna inanıyorum ki, Arap, Acem ve Türk gibi çeşitli kültürel etkilerin karşılaştığı yer, Memluk Devleti çağında Mısır olmuştur; İstanbul'da Bâb-ı Âli'de, özellikle şiir alanında böylesi bir ocak kurulmadan önce Mısır'da önemli bir doğu İslâm kültürü yaratılmıştır.

Mısır'da ve Suriye'de, Memluk hanedanı zamanında meydana getirilmiş edebî yapıtlar üzerine yapılacak derin bir inceleme, Türk edebiyatına İran edebiyatı klasik yapıtlarının kabul edilişi probleminini ilgilendiren değerli sonuçlara varmayı sağlayacaktır. Bu yüzden, "İran-Turan" diye adlandırabileceğimiz bu problem için birçok yıllarımı verdim; çeşitli çalışmalarda bu araştırmalarımı yayımladım; örneğin *Kelile* ve *Dimne* ve *Marzubân-Nâme*'nin Acemcesinin Eski Osmanlı Anadolu Türkçesi ile yapılmış basımında olduğu gibi.¹

1 Bkz. A. Zajaczkowski, *Études sur la langue vieille-osmanlie*: Eski Osmanlı dili üzerine incelemeler.1. *La traduction turque anatolienne de Calila et Dimna*: Kelile ve Dimne'nin Anadolu Türkçesine çevirisi. Cracovie 1934 ve *La plus ancienne version turque du recueil persan de contes intitulé Marzubân-nâme*: Marzubân adlı İran hikâyeler külliyyatının en eski Türkçe çevirisi "Bulletin international de l'Académie Polonaise des Sciences et des Lettres", Classe de Philologie, etc. 1-11, no: 7-10, Cracovie 1936, ss. 186-192. Bkz. Türkçe: *Marzubân-nâme*, "Türklük", İstanbul 1939, no: 2.

Öte yandan, XV. yüzyılda Türk edebiyatının gelişmesine ve yayılmasına pek çok yardım etmiş olan Memluk sultanlarının oynadığı rolü işaret etmeden geçemeyeceğiz.

Sondan bir önceki, aslında sonuncu bağımsız Sultan Qanşuh'un –daha doğrusu (Türkçe şekli: Qansav) Gavri'dir– bu alanda gösterdiği canlılığa işaret etmek gerekir; bu Sultanın adı Mısır² Türk ve aynı zamanda Arap edebiyatı tarihine iyice işlenmiştir.

Kısacası, Memluk Devleti olarak Mısır ve Türklerin³ yurdu Anadolu arasındaki kültürel ilişkiler sorunu Memluk–Türk edebiyatı araştırmalarında yanıyor; çünkü Memluk Devletinin Mısır'ında Anadolu'dan gelmiş yabancı yazarlarca Anadolu Türkçesi ile yapıtlar meydana getirilmiştir.

Bütün bu düşünceleri dikkate alırsak günümüze dek incelenmemiş bir edebiyat anıtı büyük bir önem kazanıyor: Söz konusu olan, Memluk Sultanı Qansav Gavri'ye sunulmuş Şâh-nâme: *Şehname*'nin Türkçeye çevirisidir.

2

Bir yüzyıl önce, Firdevsi'nin dahice eserinin basit bir çevirisi gözü ile bakılmış olan bu edebî yapıtın adından son zamanlara kadar çok az söz edildi; ilk başlayış *Şehname*'nin Fransızcaya ilk çeviricisi *Jules Mohl*, "Livre des Rois: Krallar Kitabı"nın çevirisinin önsözünde şöyle yazıyordu: "Hicrî 916 yılında Kansou le Gauride'de Tatar Ali Efendi *Krallar Kitabı*'nın Türkçe manzum tam bir çevirisini sundu".

Bu yapıtı inceleyen sonraki yazarlar arasında ilk önce İngiliz oriyantalistlerinden *Ch. Rieu*'nün adını söylemek gerekir; Ms.OR. 1126 el yazmasını "The Shâhnâmeh of Firdevsi translated into Turkish verse by Sherif" olarak betimliyor. "Alex. Jaba /A. Zaba/" katoloğunun el yazmasının ortaya çıkışı, iranoloji ve türkoloji araştırmaları tarihinde XIX. yüzyılda Polonya'lı

2 Bkz. A. Zajaczkowski, Les poésies stophiques muvaşşah du sultan mamelouk Qanşuh Gavri (polonyaca), "Rocznik Orientalistyczny" 1964, vol. XXVII, Partie 2., et Moh. Awad, Sultan al-Ghawri, His Place in Literature and Learning, "Actes du XX. Congrès International des Orientalistes", Bruxelles 1938, Louvain 1940, ss. 321–322.

3 Bkz. W. Björkman, Die frühesten türkisch-ägyptischen Beziehungen im 14. Jahrhundert, "Fuat Köprülü Armağanı, İstanbul 1953, ss. 57–63 ve Der Aufenthalt des Prinzen Cem in Ägypten 1481–1482, "Zeki Velidi Toğan'a Armağan", İstanbul 1955, ss. 71–76.

oriantalistlerin oynadığı rolü hatırlatıyor. –A. Zabbe, Polonya asıllı ve Rusya'nın Erzurum'da ⁴ konsolosu idi.–

Bu yapıtın Avrupa edebiyatlarında çok eskiden beri adının anılmasına dikkat etmek gerekir; çünkü, buna tam iki sayfa ayırdığı *A History of Ottoman Poetry*'nin yazarı E. J. W. Gibb'in haklı olarak dikkati çektiği gibi, ne *Tezkere-i Şuare* yazarları, ne Osmanlı hal tercümecileri, ne de ünlü J. von Hammer, Şah-nâme'nin ⁵ Türkçeye manzum çevirisi üzerine en küçük bir bilgi bile vermiyorlar. Bu eseri bulup çıkarma övüncü tüm, geçen yüzyılın son yirmibeş yılı oriantalistlerininindir.

Osmanlı Müellifleri'nin Türk yazarı Bursa'lı Tahir'in bu el yazmasının varlığından elli yıl önce haberli olduğunu söylüyor; *Şehname*'nin Türkçeye çevirisinin yazarı gibi Diyarbakır'lı olan bilgin Ali Emiri Efendi'de bu el yazmasının bir parçası varmış. Bu değerli bilgiyi burada söylemek zahmete değer, çünkü bu bilgi, aslı aynı Memluk Sultanı Qansar Gavri'nin ⁶ edebiyat çalışmalarına değinen çok değerli başka materyali de içinde bulunduran, İstanbul'da Millet Kütüphanesindeki el yazmaları koleksiyonunun sahibi-nin ilgilendiği konulara ışık tutuyor.

3

Ama bütün bu anmalar ancak tüm olmayan bir materyal sağlıyor ve bu yapıtın günümüze dek neden Türk okuyucuların çoğunluğunca ve oriantalistlerce ele geçmez el yazmaları koleksiyonunda kaldığını açıklıyor.

4 Bkz. Charles Rieu, *Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum*, London 1888, ss. 152–153 ve s. VIII: "... a collection of 106 Oriental Mss. formed by M. Alexandre Jaba, late Russian Consul at Erzurum, the only one in which Turkish forms a preponderating element, amounting to forty-nine volumes. One of the most curious is a *Şah-nâme* translated from Firdausi for Sultan Kansauh Ghauri, the last of the Mamlük kings of Egypt, A.H. 913".

Bkz. Abd al-Vahhâb "İzâm, مجالس السلطان الغورى (Arapça), Kahire 1941, s. 41.

، فقد اخبرنا به ابن اياس، وقد اخيم نابه كذلك الشريفي مترجم الشاهنامه، الغورى و الشاهنامه Bölüm: s. 45

5 Bkz. E.J.W.Gibb, *A History of Ottoman Poetry* (ed. by Edward G. Browne), London 1902, vol. 11, s. 390: "... to a close with the name of a writer who, although he finds no mention in the pages of the Ottoman biographers nor yet in those of Von Hammer, appears none the ooll of the West-Turkish poets. This is Sherif, who alone, so far as I know, has translated the whole of the *Shâh-Nâme* of Firdawsî into Turkish verse".

6 Bkz. Millet kütüphanesi koleksiyonu. İstanbul No: 4639 (A.E. Arabî). Bkz. Besim Atalay, *Ettuhfet-üz-zekiyye*, İstanbul 1945, s. VI: "Hattâ... Kansu Gurî zamanında Mısır'da Farsça Şehnamenin manzum olarak Türkçeye çevrilmesi gibi çok önemli edebî olaylar görülmüş-tür (ben bu eseri ilk defa 1917 yılında Nevşehirde kütüphanede gördüm)."

Bir *Urschrift*⁷, bir *editio princeps* (ilk basım) teşkil eden ve *Şehname*'nin Türkçe çevirisine yazarın kendisi tarafından yazılmış ve Topkapı Sarayında haziran 1819'da bulunan asıl el yazmasını ele almam bu yapıtı unutulmaktan kurtardı.

El yazması, yukarıda adı geçen yazar Bursa'lı Mehmet Tahir üslûbunu hatırlatan terimler kataloğu yazarı tarafından özdeşlendi –kaldı ki katalog aynı kaynağa başvuruyor–:

“Tercüme-i Şehname, Firdevsî Tusî'nin Şahname'sinin Şerif Amidi tarafından nazmen tercümesidir. Şerif Sultan Cem'in mukarriblerinden olup Mısır'a gitmiş ve Şehnameyi orda 10 senede nazmen tercüme ederek Sultan Kansüh Guri'ye takdim etmiştir.”⁸

Bu verilerden ve katalog yazarının kısaca verdiği tasvirden kesinlikle şu sonucu çıkarabiliriz: el yazmasının nerede bulunduğunu bildirmeyen M. *Awad*'ın orientalistlerin uluslararası XX. kongresine sunduğu raporda adı geçen el yazmasının bir nüshası Topkapı Sarayı Hazine Dairesi koleksiyonundaki el yazmasıdır. M. *Awad*'ın raporu daha önce Bursa'lı Mehmet Tahir tarafından verilen bilgiyi tekrarlıyor.⁹

Bununla beraber, bu yapıtın yazarının adını kesinlikle veremiyor, çünkü yazarın adı ile kopye edenin adını ayrı ayrı gösteriyor, oysa gerçekte ikisi aynı kişidir.

Exbibris kısmının ispatladığı gibi, yapıtın *princeps editio*'sunu meydana getirmesi de gösteriyor ki şüphesiz Sultan Gavri kitaphâna ait olan bu el yazmasının dışında, Osmanlı Sultanlarının koleksiyonlarında, iyi gözetilmiş üç nüsha daha vardır.

Bütün bu kopyalardan en iyisi şüphesiz H. 1519 el yazmasıdır; bu eserle ilgili araştırmalarımı bu kopyaya göre yaptım. 1962 yılında Ford Foundation'ın yardımı ile Türkiye'de kaldığım sırada bu el yazmasını iyiden iyiye inceleye-

7 Bkz. T. Halasi Kun, Die mameluk-Kiptschakischen Sprachstudien und die Handschriften in Stambul, “Körösi- Csoma Archivum”, III Band, Budapest 1940, s. 80. Bkz. M. Awad, *Sultan al-Ghawri*, s. 322: “in the translator's handwriting”.

8 Fehmi Edhem Karatay, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar, cilt II, İstanbul 1961, ss. 58-59.

9 “Actes du XXe Congrès International des Orientalistes”, Louvain 1940, s. 322. Bkz. E.J. Gibb, *A History of Ottoman Poetry*, London 1902, cilt II, s. 74.

bildim. Şuna da işaret etmek gerekir ki bu yapıtta, Türk¹⁰ asıllı Memluk-Mısır minyatürleri üzerinde iyi bir fikir veren altmış minyatür var.

Bu yapıt üzerindeki ilk araştırmalar şimdiden Türk ve Memluk¹¹ edebiyat tarihlerindeki rolü ve anlamı üzerine dikkati çekecek telkinlerde bulunuyor.

4

Yapıtımız *Şehname*'nin Türkçeye manzum çevirisinin ilk ve en eskisidir. XV. yüzyılın ilk yarısında (1421-1451) II. Sultan Murat devrinde Firdevsi'nin şiirinin Osmanlı Türkçesine uygulanması denemeleri de var, ama düzyazı halinde olan bu denemeler ayrı ayrı parçalardır.

Bu yapıtı, yeniden elden geçirme ya da *Şehname*'nin Türkçeye çevirisi diye tanımlayabiliriz; çünkü, yazarının da dediği gibi, Firdevsi'nin aslı İranlı olan biçimini gözeterek, kimi kez başka kaynaklardan da alıyor. Böylece, örneğin, Nizami'ye baş vuruyor İskender'in,¹² tarihini betimlerken. Türkçe çevirisinde yaklaşık olarak 56.000 beyit var; bu beyitlerden 1000 kadarı Giriş'i ve Türkçe'ye çevirenin yazdığı bir sonu meydana getiriyor. Firdevsi'nin yazdığı beyitlerin sayısı 60.000'e vardığına göre, Türkçeye yapılmış çeviri, aslından ayrılmayan, aslına tüm uyan bir çeviridir. Bununla birlikte, daha dikkatli bir analiz -bu basıma dayanan her okuyucunun göreceği bir şeydir- Türkçeye çeviri yapan kişinin özellikle diyaloglarda beliren Firdevsi karakterinden daha etkili olduğunu ve esere yeni materyal getirdiğini gösterir. Öte yandan bizim Türk ozanı asıl metnin bazı bölümlerini almamıştır; bundan asılın ve çevirinin eşitleştirildiği sonucu çıkıyor.

Bu kitapta on beş kadar sayfada Sultan Mahmut¹³la ilgili düzyazı bir hikâyenin bulunduğuna işaret etmek gerekir.

Aynı zamanda adaptasyon olan bu çeviri böylece, Türk halklarının edebiyat tarihi araştırmaları için edebî bir ortam olabilir.

10 Bkz. A. Zajaczkowski, *Historia Isfandiara podlug tureckiej wersji Şâh-nâme Egiptu Mameluckiego* (Yedi isfendiyar istasyonu tarihi), "Rocznik Orientalistyczny", 1964, cilt XXVIII I. kısım, ss. 49-90.

11 Bkz. Şâh-nâmenin çevirisinden seçilmiş bölüklerin baskısı: A. Zajaczkowski, *Mısır Memluk'ünün Şehnamesinin Türkçeye Çevirisi*, Varsovie 1965, Institut Oriental de l'Academie Polonaise des Sciences.

12 Bkz. A. Zajaczkowski, *Treny/marsiya/filozofów na śmierć Iskendera*, "Rocznik Orientalistyczny", 1965, cilt XXVIII, 2. kısım, ss. 19-57.

13. Bkz. A. Zajaczkowski, *La version en ture du Şâh-nâme*, ss. 244-254.

Çeviricinin kendisi tarafından yapılan bu düzenleme bize onun aslındaki “vezin”i deðiştirdiğini gösteriyor. Yakın Doğu edebiyatlarında, bilindiği gibi, “nazire”lerde aslındaki vezin kullanılır. Elden geçmiş Türkçe yapıtın yazarı, önsözde söylediği gibi, aslındaki vezin mutakârib’i hazac’a deðiştirmiştir. bkz. 10. V:

*koşub ol fâr’sî veznini elden
bir özge bahra talduğ bizde dilden
geşez degüldi ol vezni götürdük
bu vezn üstine bu nazmı getürdük*

Hazac vezninin şeması: (— — — — / — — — — / — — — —)

Nizami ve Qutb, *Hüsrev-ü-Şirin*’de böyle kullanmışlardır. Böylece uzun ünlülerin fazlalığıyla on bir heceli mısra düzülmüştür; buna karşılık *mutakârib* vezninde *hazac* veznine oranla kısa heceler daha çok tekrarlanır.

5

Bu yapıt, sunduğu edebî değerlerden başka, Almanca “altosmanisch” denilen ve geleneksel olarak Eski-Osmanlı adı verilen eski Anadolu’nun edebiyat dili için de değerli bir dil materyalidir. Zaman bakımından, bu dilin çağı 1453’de yani İstanbul’un alınışı ile biter.¹⁴ Bununla beraber, bu yapıt Türk dillerinin çevresinde –Anadolu’ya oranla Mısır’da –doğduğundan dil şüphesiz bu çağı aşılıyor. Bunun için de bu çağı eski Anadolu için XV. yüzyıla dek uzatmak gerekir. Dilin kendisi de eskiden beri tanınan eski-Anadolu dilinin öteki eserlerini akla getiriyor; örneğin *Kelile* ve *Dimne*’nin XIV. yüzyıldaki çevirisi; bunda Çağatay ve Kıpçak öğeler var.

Yapıtın lügatçesi iyiden iyiye incelenmesini gerektirecek değerdedir. Yayınlanan fragmanlar tüm lezikografya ve şiir dili üzerine bir fikir verebilir (EK’e bkz). Yazarın her kişinin anlayacağı bir dilde yazmayı bilinçle denediğini gösteren, önsözden alınmış bir mısra verebiliriz.

Önsöz’e göre, Memluk Sultanının çeviriciden istediği iş “Krallar Kitabı”nın Türkçeye çevirisinde *şāhānā* : şahane değil, maa temizler ya da fakirler için *dervişane* olarak işlenmesinde sınırlanıyordu. Bkz. 10. beyit:

14. Bkz. Th. Seif, *Vom Alexanderroman nach orientalischen Besteinden, Festschrift der Nationalbibliothek in Wien*, 1926, s. 767 ve A. Zajaczkowski, *Études sur la langue vieille-osmanlie, I. Calila et Dimna*, 1934, s. V.

*demezüz kim sözüñ şāhāne söyle
bu türki dili dervişāne söyle*

Çevirici kendi adı Şerif'i yapıtının başında ve sonunda birçok kez söylüyor. Bkz. 11 r.

*Şerifuñ kanda ola ol maķāmi
ki ola dilinde Firdevsî kelāmi
bilür halkuñ ma'nîsi vü Şerîfi*

Şerif, onun şiir dilindeki adıdır "tahallus". Gerçek adına gelince –bu kez şiirdeki takma adını söylemeksizin– yazar el yazmasının I. cildinin sonundaki notda ve yapıtın son sayfasında da söylüyor. "Son not"un metninden sonuç olarak kesinlikle كاتبه ناظمه çıkıyor ki, kopya eden yani kitabı yayımlayan yazarın kendisi olmuş oluyor; öyle ise yazarın kendi el yazısı ve ilk basımı ile uğraşacağız. Kopya olan "Son not"da kendi adını kendisi veriyor: Hüseyn b. Hasan b. Moḥammed al-Hüseynî al-Hanîfî.

كاتبه ناظمه اضعف عباد الله حسين بن حسن بن محمد
الحسنى
في مدينه الحروسه حرسها الله عن
الافات و البليات

Türk kolleksiyonunun katalogunun yazarı burada bizim Hüseyin'i kopya eden ve yazarı da Şerif Amidi olarak görmekle iki değişik kişi yaratmış oluyor.¹⁵ Bu durumda o Türk–Osmanlı geleneğine eğilim gösteriyor: bu geleneğe uyarak, Türk edebiyatçılarının bio–bibliografik sözlüğünün, *Osmanlı Müellifleri*'nin ünlü yazarı Bursa'lı Mehmet Tahir, *Şehname*'nin çeviricisini "nisba" diye söyler. –Amidi, Diyarbakır'ın eski adı Amid'den, Amid'li demektir.– Bu ayrıntı, bu eserin dilinin karakteristik çizgilerini de aydınlatılabilir. Bu çağda, genellikle Anadolu'nun edebiyat dili olarak tanınmış dil ile karşı karşıyayız; özel yazıların lügatçesinde diyelek özelliklerini değerlendirmeden geçemeyiz.

Çevirinin tüm kopya edilmesinin –ki on yıl sürmüştür– Mısır'da başkent Kahire'de, bittiği tarih Hicrî 916 yılının Zilhicce ayının ikinci pazar günüdür: 2 mart 1511.

15 Karşılaştır. Arap bilgini Dr. Abd al-Vahhâb, İzâm, Mecâlis as-sultan al-Gavri, Kahire, 1941, s. 45.:

وهو رجل عربي الاصل [!] شريف النسب اسم حسين بن حسن بن محمد الحسيني الآملي،
يقول الشريف [!] ، ناظم الشاهنامه باللغت التركيه
حسالف بن محمد الحسيني، وهو شريف

47 ve s. 48.

Bu yapıtın çıktığı yer, Mısır'da Memlûk Devleti, ilginçtir, çünkü bu yapıt yalnız Anadolu edebiyatı ve dili araştırmacılarını değil, Memlûk edebiyatını araştıranları da ilgilendirir. Zaten *Şehname*'nin çevirisi bu edebiyatın ürünü olarak incelenmelidir. Memlûk Sultanı Qansav Gavri'nin ilhamı ile yapıtın meydana gelmiş olması da onun için lehine bir belgedir. Bu konuda önsözde geniş bilgiler buluyoruz, örneğin edebiyat koruyucusu İran dilini bilen bir kişi olarak sultanın rolü gibi. Özellikle Sultan Qansav Gavri'nin hükümdarlığı ve çalışmalarını dikkate alarak Memlûk sultanlarının bir çeşit manzum kronik teşkil eden "Başlangıç" ve "Son" gibi ekler sayesinde, bu yapıt büyük bir önem kazanıyor ve Memlûk¹⁶ Devleti'ni kültür tarihine kaynak olması bakımından tüm bölümlerin yayımlanmasına hak kazanıyor. Bu probleme Anadolu'nun Mısır ile olan politik ve kültürel ilişkilerinin tarihi bağlanıyor. قانصوه adı söz konusu edilince, yapıtımız şüphesiz Türkçeden gelen bu adı nasıl söylememiz gerektiği üzerinde belirli bir işaret de veriyor. Bu kodeksimizin exlibrisin'de ve yapıtın önsözünde, bölümün başlığında var; F°8 ilk sahifesinde:

في مدح مولانا المقام الشريف السلطان مالك رقاب الامم سيد ملوك العرب و العجم خادم الحرمين الشريفين السلطان المالك الاشرف ابو النصر قانصوه الغورى عز نصره و خلد ملكه

Qanisav ya da kısaca Qansav biçiminde kelimenin vokalise edildiği görülmüyor. 19. yüzyılın sonunda Suriye'de bu adın Martin Hartmann'ın¹⁷ işaret ettiği gibi Kansau / Qansav olarak yazıldığını söylemek yerinde olur. Bu olay şüphesiz Sultan adının etimolojisinde araya giriyor:

qan/i'/sav : kanı temiz, sağlam. Böylesi bir etimoloji bana Türk bilginlerinin öne sürdüğü: Qansu: kan-su'dan daha doğru geliyor.

Sultanın şerefine Şerif tarafından yapılmış olan bu övgüde (*madh*) Mısır hükümdarının edebiyata olan bağlılığı belirtiliyor: F° 10 ilk sayfa:

kitābı dūn u gün kōmaz elinden

Şerif tarafından yapılmış şiirin son kısmı ön kısmından daha az önemli değil. Fazla olarak sonda, Memluk sultanının emri ile yapılmış olan binaların

16 Karşılaş. Adı geçen Macālis as-sultān al Gavri; de yayımlanmış kaynak; Kitāb Nafāis Macālis-as-sultāniya s. 81.

و كمل شاه نامه في هذه الأيام.

قلت من عجائب دولة مولانا السلطان اتمام هذا الكتاب باسمه الشريف بالتركي

17 Karşılaş: M. Hartmann. *Das Arabische Strophengedicht, I Das Mawaššah*, Weimar 1897, s. 74. قانصوه gesprochen wird der Name heut in Syrien ausschliesslich qansau".

ve böylesi şeylerin tasvirleri de var. Şüphesiz bu ayrıntıların o çağdaki Kahire'nin topografik işlenmesi bakımından önemi vardır. Bizim ve tema'mız olan edebiyatın gelişmesinde sultanın oynadığı rol bakımından önsöz özel bir önem taşıyor.

7

Orada biz, sultanın yakınlarına etki yapan "Edebiyat Çevresi" (meclis) üzerine çok öğretici ayrıntılar buluyoruz:

oķınur anda her dilce 'ibāret

"Orada her dilde çeşitli örnekler söylenirdi".

Soy adı ile Halepli Kıcık-zāde denilen o çağın istidatlı bir ozanı –faydalandığımız kaynaklarda bu isim yok–:

*olaruη daht bir ustādi i cān
cihānda adila şanıla meşhūr
Kıcık-zāde Muhammed- dur aņa ad
Deyesin eden ol edvāra bunyād
Numāsi neşvi-dur şehr-i Haleb-den
Acemden mişli gelmez hem 'arabdan*

Müslüman doğunun çeşitli dillerini biliyordu:

*Bilür aslinca el-hak-her lisāni
Oluptur her lisānın tercumāni*

Özellikle o çok yaygın olan düzgün dizimli şiirleriyle – *muvaşşah* – ün yapmıştı:

*muvaşşahlar ki ol etmişdur inşā
.....
oķınur her tarafta ol muvaşşah*

Bu çağın "moda"sı olan bu tür şiirler şiir çalışmalarını Arapça ve Türkçe,¹⁸ *muvaşşahat*, bir şiir dergisinin yazarı Memlûk Sultanı Qansav Gavri'yi değerlendirmek için dikkate almak zorunda idi. İran dilini de biliyordu. Bu yapıtlarında Sultan Gavri'yi takma adı olarak kullanıyor.

Ozannın bu adında şu etimolojiyi görebiliyoruz: Gavri, Arapça "derinlik, derin düşünce" demektir. Öyle ise Gavri "derin düşünen, derin düşünür" oluyor.

18. Karşılaş. A. Zajaczkowski, Poezje stroficzne muvaşşah, "Rocznik Orientalistyczny", cilt. XXVIII, 2. kısım s. 63-89.

EK (Annexe)

ŞERİF'İN DİLİNİN İNCELENMESİNE YARAYACAK
MATERYEL

Sayılar *Şehname* baskısının sahifelerini gösteriyor: *La version en turc du S. n. de "Egypte Mamelouk, Varşova 1965.*

A) Alliterasyon:

91 ult: *Bağá beğzer bulunmaz pāklikde*
Çávum çıkmışdurur çālāklıkde
4 kez *b/p* /, 3 kez *c* /

145: *Tagıdur dırnağile táşı táğı*
Yarar yırtar yerüñ yüzün ayağı
4 kez *t/d* /, 5 kez *y* /

60: *Düşüben tağlar içre ağladılar*
Tagılub tağlara dil tağladılar
6 kez *t/d* /
Geçer demren yürekten yára yára
Eder peykān bağrın pāra pāra

bkz. 156: *Kıbbağrın etdi peykān pāra pārā*

148: *Eger bir dem olām sen jāndan ayrú*
Beni anmá ki şağem bilki şayrú
3 kez *s* /

164: *Gemici-yi getürdi geldi öldem*
Dedikim gerçekin de. olma epsem

172: *Dilini toğradı dildār derdi*
Yarar bağrın yürekin yār derdi

125:

*Kabül etdi anuñ sözini Mahdūd
Demürin kızdurub ıldı kızıl ód*

4 kez k/

162:

*Ne ádum şordılar ayruk ne sánum
Ne bildiler nedur nāmum nişānum*

8 kez n

bkz.217:

*Ben anuñ bilmezem nāmın nişānın
Ne gördüm ne işitmişem kelāmın*

(Peuphonie: 20 kez n ya da m)

B) Paralelizm

114 ult:

*yētüb gitmek tapúsından bunuñ yig
ıragolmak kapúsından bunun yig
bilimediler ol işden haber hıc
bulımadılar ol ucdan eser hıc*

113:

*gerekmez her kişiden söz işitmek
yaraşmaz her işitmekle iş etmek*

120:

*dédügüñ iş saná düşmez dediler
sözün sinçiñe yaraşmaz dediler*

(bkz. *Anadilden Derlemeler*, s. 343: singi "biçim, kılık kıyafet yakışık)

139:

*bu olmaz sözi söyler sına-sinden
bu bitmez işi dedi kine-sinden*

146:

*çıkartdı iki ázúsın kopardı
bırakdı kurdı dişleri apardı*

210:

*ḫarāb eylemedük ḫómádtı bir dil
yabāb eylemedük ḫomádtı bir el*

231:

*yüzından kimse ḫayrā irmeyiser
sözünden kimse eylük görmeyiser*

270:

*ḫarā tobrágtı tütarsa zer eyler
ḫarā tášā degerse gevher eyler*

bkz.265:

*ki ya'nī ḫarā tobrágtı zer eyler
eline alsā tášı gevher eyler*

Çeviren: Dr. Necdet BİNGÖL

(devamı var)